
MAKOVECZ IMRE • PILISCSABA, STEPHANEUM

Részletek Makovecz Imre írásaiból a piliscsabai Pázmány Péter Katolikus Egyetem campusának 2001. decemberében felavatott előadótermi épületéről

...például a nemeuklideszi geometriában a pont az időpont is, amelyben a dolgok összetalálkoznak, tehát benne a dráma és a geometria édestestvérek. Ha ez nem kerül bele az emberek tudatába, akkor hogyan lehet megérteni a Katolikus Egyetemen most épülő Stephaneumot? Amelyben egymásnak támaszkodik két klasszikusnak tűnő kupola, amelyek mégsem egészen azok, finom torzulásaik vannak, úgy állnak össze, mint egy elpusztított karthagoi emlék vagy egy földrengés által lerombolt kaliforniai maradvány és ezeket összetartani csak egy erdő belseje képes. Ha ez nem áll össze mai, eleven képpé, akkor baj van, ahogy Dalí mondta szegény, Isten nyugosztalja, *aki nem tud elképzelni egy paradicsomban egy vágató lovat, azzal nincs mit kezdeni.*

Interjúrészlet 1998 február (megjelent az Országépítő 1998/1. számában)

*

A Stephaneum az auditorium maximumot fogadja be, amely színházteremként is működik, valamint a kiselőadókat, az egyetem teljes adminisztrációját, és egy diáklklubot. Azoknak a

telőknek a mennyezete, melyek oldalirányba, mint szárnyak futnak szét, az erdő aljának formáit és színeit hordozza. E szerkezetbe kapcsolódik bele az auditorium maximum nézőtere és kupolája, melynek architektúrája a gótikát idézi. Statikája egy faszervezet metamorfózisait mutatja, ahogy oszlopokon indul, majd ágakra oszlik szét a beton fejezet, és folytatódik ragasztott faszervezetek formájában, létrehozva az épület tartószerkezetét. Ehhez a nézőterhez kapcsolódik megdöntve, mint belőle kiemelt kapu, a színpad római architektúrával és római struktúrájú kupolával.

Minden kupolának van egy sajátos akusztikája. Ha egy függőlegesen elhelyezett félgömb közepébe állok be, akkor, ha megszólalok, a hang visszatér hozzám. Ha a kupola szélére állok és beszélek, akkor a kupola másik szélén hallják jól a hangot. Ha eldöntöm a kupolát, akkor ez az effektus megváltozik, és közelít a színházihoz, ahol a hang terjedése irányított. Azzal, hogy a két kupola ferdén van beépítve, az irányított hangterjedést biztosítom.

Azt gondolom, hogy az építészet egyik legfontosabb eleme a statika, az erőjáték, mely az épületben keletkezik, és azok a szerkezeti elemek, melyek ezt az erőjátékot hordozzák. Az auditorium maximum esetében nincs külön belsőépítészet, hanem a dísz maga a statikai szerkezet.

A két építészeti tartalom, a római architektúrájú színpadi rész, és a gótikát idéző nézőtér egymásból *emelkedve* hozza létre azt a kapcsolatot, amely a proscéniumnyílástól jobbra és balra érzékelhető. Ez a kapcsolat a színpad és a nézőtér különbsége. A színpadon egy másik világ van jelen. Azt mondhatjuk, hogy a színpad egy másik szféra, az életnek egy metaszférája, amely nem azonos a nézőtérrel. A színpadon másként kell viselkedni, beszélni, mozogni. A Stephaneum e két épületrésze, tehát a színpad és a nézőtér között rendkívül erős különbség van. Céлом az volt, hogy megidézzem a klasszikus formavilágot, mely véleményem szerint, meg kell, hogy jelenjen itt a katolikus egyetemen. Nemcsak azért, mert a nyugati kereszténységet, és az egyetemességet Rómához köztjük, hanem azért is, mert a kultúra, amelyben ma élünk, elsősorban a görög-római hagyományhoz kapcsolódik.

Nagyon érdekes a huszadik század vége, mert ma a tömegkommunikációs eszközökben, és máshol is elhallgatják a görög és a latin kultúra rendkívül erőteljes hatását. Pedig nem véletlen az, hogy a múlt század közepén, Magyarországon a reformarisztokrácia köreiben a Hild-féle (goethei) klasszicizmusból származó gondolkodásmód, egy sajátos panteizmus jelent meg, hallatlan akarakterével párosulva. Hild József több mint hatszáz házat épít föl Pesten!

Az auditorium maximumtól jobbra és balra találhatók a kisebb előadók, melyek mint önálló házak jelennek meg az erdőalja tetőszerkezet alatt. Ezek az előadók egymáshoz képest szorosan állnak, lépcsők és ablakok kötik össze őket. Az ablakokat ki lehet nyitni, és más terekbe lehet átlátni rajtuk. Így olyan viszonylat alakul ki az előadók között, ami egy középkori kisváros hangulatát idézi. Szűk utcák, erkélyek, átlátások.

A Stephaneum, és a Siklósi József által tervezett Ambrosianum között egy hosszúkás, szivar alakú teret alakítunk ki. Ez a tér a campus közepe, melyet oldalról a két szemben álló épület, a Stephaneum és az Ambrosianum két-két bástyája zár le. Ehhez a térhez kapcsolódik a Stephaneum üvegfedésű, belső nagy aulája, ahonnan ki lehet látni a környezetre.

A Stephaneum főbejáratától balra álló toronyban áll egy különös oszlop. Görög dór oszlopot idéz, de soha nem készítették még ilyen oszlopot. Egy oszlopról az a benyomásunk, hogy az épületet tartja, tehát belül tömör. Ez az oszlop azonban háromszor olyan vastag, mint egy görög oszlop, tehát nagyítás, és nem tart semmit, mert egy csigalépcső van benne. Olyan történelmi közlekedésre van benne lehetőség, amilyenre még soha nem volt egy oszlop belsejében, a régen elfeledett múltban, ahol a falak beszélnek. Ahogy az ókeresztény egyhajós templomokban fönn az oszlopok fölött sorban vonulnak a félkör alakú apszis felé a végtelenített párhuzamok, és az apszis azért félkör alakú, mert végtelenített párhuzamokból áll, ahol Krisztus pantokrátor várja mindazokat, akik az új krisztusi világba tartanak – Pilinszkyt idézve, „átvérik a történelem a falakon”. Ahogy valaha a templomban zászlók alatt vonultak az emberek.

(Írások 2000-1989)

*

Piranesi. Harmadik enyészpont a perspektíva szerkesztésében. Enyészpont. Ahol elenyésznek a dolgok. Enyhet adó pont. Enyészet. Enyhet ad. Milyen fáradtság után? Az alakfelvétel, az

Légifelvétel a Stephaneum épületéről, a képen balra lent a hozzá csatlakozó diáklklubot Turi Aitila tervezte. Ezen az oldalon, fent: az épület északi és nyugati homlokzatai (fotók: Geleta, Szántó, Gerle)

alakzati lét terhe alól. Miért terhe, nehézsége a létnek az alak? Mert nehézsége, nehézkedése van. Önálló, elkülönülő, körülhatárolható térfogata, súlya, anyaga van.

A harmadik enyészpont új alakot és új enyészetet hoz a két enyészponttal szerkesztett perspektívának. Új dimenziót hoz a térbe, és ez nem az idő. A kupolákat tartó falak nem függőlegesek. Dőlnek. Egymással szembe, vagy a függőleges felé éppen emelkednének. (Félig üres, félig tele.)

A dőlés vagy emelkedés.

Tömör vagy üres. Mi van a római oszlopban és oszlopfőben? Kő. Miből van a kő? Nagyon kemény, tömör, fénytelen anyagból. A Föld kérgéből. Valaha izzó lávából, vagy későbbi üledékből. És ez a felnagyított kanellurás oszlop? Belül üres. Lépcső van benne. Rajta le-föl lehet járni. Az oszlopban.

Oszlopok, falak. Tartanak és elválasztanak. Közöttük ajtók. Az ajtókon küszöb, sas, szemöldök, szárnyak. Az egyes terekben folyó élet elválasztó nyiladécai. „Ha a falak emlékezni tudnának, mit mondhatnának el!” „A falnak is füle van.” „Saxa loquuntur.” „A falakon átverzik a történelem.” M. B. gondolatai a falokban folyó életről. De a költészetben, fantázián, megszemélyesítésen,

hasonlaton, képes beszéden innen a tények, a falak valósága, a funkciók különbözősége elég ahhoz, hogy elég súlyt kapjon a megkülönböztetés a kint és bent és a közben között. Mi van közben, míg beszélünk a másikhoz, miközben meglátunk, meghallunk, megtapintunk valamit? Valami hasonló lehet ahhoz, hogy nem vesszük észre az egyensúlyozást, miközben függőlegesen megyünk, természetellenesen függőlegesen, mint Goethe lánglidércei: ahogy nem csodálkozunk, hogy minden leesik.

A dőlés félelem. Hogy ledől, leesik, ami nem függőleges. Az emelkedés az Erök (Dünamisz) megjelenése. Hogy készen, teljesen, tagozatokkal, ablakokkal együtt a mélyből tör föl a Stephaneum fala, a színpad, az úgy nevezett másik világ falai vele együtt. Melyiket látjuk? A dölést vagy az emelkedést?

Mitől rügyeznek ki a tornyok csúcsai? Miért nőtt természetes szárnyuk? Mitől billenek ki a torony sarokpillérei? Miért önálló házak, néhol emeletes házak ablakokkal az előadók az erdőalját megidéző, mindet átfogó mennyezet alatt?

Az előadótermek között koraközépkori utcákat megidéző falak között járunk, fent ablakokkal, melyekből kilátni az „utca-ra”. Galériák, erkélyek. A falakra a hallgatók másait szerettem

volna fölfestetni, akik beszélgetnek, jönnek-mennek, közöttük Wim Wenders angyalai hallgatóznak. Nem festetem föl azonban, mert a mai „puha” generáció összefirkálná, félek, nemi szerveket, bajszot, kalapot, nyelveket rajzolna vagy kedvet kapna a falfirkához, ami ma az önkiteljesítés legitim eszköze.

Így is 45 centiméter magasan deszkát futtatok körbe a falakon, hogy legyen hely a cipősarkoknak, mert úgy támaszkodnak a falhoz.

Kirügyeznek a klasszikus toronysisakok a belső változás és növekedés hatására.

A mélyből emelkedő két kupola ölelkezése, amit „erdő” vesz körül, egy olyan szív terméke, melyben mint a tengerben, minden áthatja egymást, minden egyszerre van, és semmit sem az okság köt össze, semmi sem „mintha”. Hanem minden az, ami. Csak az események, az emberekkel az építésért az építés közben megesezt és bekövetkezett dráma az, ami szellemi kötőanyagként tartalmaz mindent. Hogy mi a dráma, hogy köt össze látszólag független elemeket, ha egyik nem következik a másikból, ha nem „okos”, hanem csak úgy jön és lesz egymás után, ez is kérdés.

Csak úgy érthető ez, ha felajánlásnak fogjuk fel történetünket, s magunkat. Ahogy felajánlás Pilinszkynek ez a mondata: „Isten látja, hogy kimeredek a földből.” Az Ő „szeme”, az Ő léte drámánk igazi tartalma, az Ő kihelyezése a teremtmények világába – ha szabad illet egyáltalán leírni a XX. század végén anélkül a bűn nélkül, hogy az Urat fantáziaképpé silányítanánk és útszéli „poesis”-sal kísérténénk meg. Veszélyes vállalkozás az építést drámának látni és megélni, mert az kísérlet arra, hogy szakralizáljuk, és elhitessük magunkkal és magunkénak érezzük azt a titkot, amit életszentségnek neveznek, s amely mögött az Úr hallgatásának, csendjének titka van, az Őrzők védelme alatt. De van-e más út a lustaság, az öregedés, a feledékenység, a sérelmek között? Nincs.

Vidáman, örömmel meg kell tenni, amit lehet a dráma folyamán azért, hogy sikerüljön, megéppüljön a Stephaneum.

(Naplórészlet, 1999)

Az aula és üvegezett tetejének részlete; a csigalépcső *hommage à Piranesi*; a nagy előadóterem kupolája és a szinpadtér falának részlete és a fémlemez tetőfedés (fotók: Szántó, Gerle)

A Stephaneum ünnepélyes megnyitására 2001. december 16-án került sor. Az auditorium maximumban összegyűlt közönség előtt Seregély István egri érsek, a Katolikus Püspöki Kar titkára, az egyetem nagykancellárja; Orbán Viktor miniszterelnök; Erdő Péter, az egyetem rektora; Fröhlich Ida, a bölcsészkar dékánja és a Vatikánt képviselő osztrák bíborostartott beszédet.

Orbán Viktor miniszterelnök avató beszéde

Eminenciás Bíboros Úr, Excellenciás Érsek Úr, Mélyen Tisztelt Rektor Úr, Tisztelt Dékán Asszony!

Először is engedjék meg, hogy megköszönjem, hogy megtiszteltek a meghívásukkal. Önök is tudják, hogy a hivatal kötelez, és az ember gyakorta fordul meg ünnepi alkalmakkor az ország különféle pontjain. De bizonyára Önök is tudják, hogy más az, ha az ember olyan helyre hivatalos, ahová a szíve is húzza. Ezért külön is szeretném megköszönni a Rektor Úrnak, hogy lehetőséget adott rá, hogy itt ma Önökkel találkozhassek.

Ritkán fordulok meg Önöknél. De felemelő élmény látni, akárhányszor jövök is ide, mindazt a nagyszerű változást, amely ezen az egyetemen végbemegy. Számomra, a ritka vendég számára a változások nagyszerűsége nyilván szembeűnőbb, mint azok számára, akik nap mint nap megfordulnak itt, talán még diákok is akadnak közöttük, akik közelről figyelhetik, ahogyan épül és gyarapodik az egyetem.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Hivatásos szónokoknak az egyik kedvenc fordulata, hogy körbemutatnak és azt mondják, hogy kérem, láthatják, hogy mindez a semmiből született. Akik ismerik a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történetét, nagyon jól tudják, hogy amit itt láthatunk, az nem a semmiből született. Amiből elsősorban létrejött, az egy emberi lényegünkhöz méltó és szeretettel épülő világ lehetőségébe vetett remény. Ennek a kétezere éves reménynek a születését ünnepeljük hamarosan mindannyian.

Amiből másodsorban létrejött, az egy eltökélt férfi rendíthetetlen akarata volt; a ma kétezere éves remény akkori szolgálója és hirdetője, Pázmány Péter is kellett ehhez.

Őt idézem: *Minden másnál előbbre valónak tűnik, hogy tudományos egyetem létesíttessék, ahol az egyházkormányzásra és az állam szolgálatára alkalmas emberek képeztessenek.* Ez a Pázmány Péter által 1635. május 12-án írt alapítólevelé első mondata. A harmincéves háború viharában, azt hiszem, tűzás nélkül mondhatjuk, vérozonében, egy török megszállta országban az ország sorsáért felelősséget érő főpap minden egyébnél fontosabbnak tartotta, hogy európai szintű művelődést biztosító tanulási lehetőség jöjjön létre az akkori fiatalok számára.

Kedves Barátaim, mindez Nagyszombat városában történt, mert Buda és Esztergom a török hódoltságához tartozott ekkor. De nem tekintette ezt végleges helynek maga Pázmány Péter sem, hiszen alapítólevelében kikötötte: *Ha Isten hazánkat a török igájából megszabadítja, alkalmasabb várost kell találnunk.* Ilyen alkalmasabb város volt már a XVIII. század végétől Buda és Pest.

Mint tudjuk, a nagy egyetemalapító és államférfi nevét viselő egyetemet a szocializmus megtagadta, és azt egy másik, egyébként nem kevésbé kiváló tudósról nevezte el. Végül, Pázmány akarát követve, Piliscsabán találták meg lelkes egyházi férfiak az alkalmas új helyet. Önök jól tudják, innen egy évtizedbe tellett, míg az egykori, lehangoltságot és szomorúságot árasztó, elhagyott katonai tábor helyén fokozatosan felépült a katolikus egyetem. És most, Makovecz Imre nagyvonalú, és mint nála mindig: mélyen lelki és gondolati tartalmakat hordozó tervei alapján megépült a Szent Istvánról elnevezett központi épület. Mindez talán azért, hogy igaza legyen Pázmánynak, megint hadd idézzem őt: *A drága haza felemelésére tettük, mert – mint ő mondta magáról – mindig kerestem a módját, hogy édes, nevelő hazámnak dajkákkodásit hálaadó szeretettel megköszönjem és atyámfiainak kedveskedjem.*

Azt mondhatjuk, hogy helyes beszéd ez egy olyan államférfi esetében, aki a bihari nemesek leszármazottja, Toldi Miklóst is szívesen sorolta az ősei közé, és aki, engedjék meg, hogy ez is megemléződjék ezen a helyen, a református Bethlen Gábor erdélyi fejedelemmel közös költségen adatta ki a Bibliát.

És harmadsorban, Hölgyeim és Uraim, kellett még valaki, akiről erkölcsi kötelességünk is külön megemlékezni. Gaál Ferencről, az építkezést elindító első rektorról. Magam már csak idős korában, nyolcvan éves kora tájékán ismerhettem meg és találkozhattam vele. Személyisége mély benyomást tett rám. Önök, akiknek azonban megadatott az is, hogy közelebbről ismerhessék, tudják, hogy a kispapok tanításával, konferenciabeszédekkel, teológiai szakkönyveivel mindent megtett a jövő egyházáért, és a jövő magyar társadalmáért. Talán nem egyedül én érzem úgy, hogy a most átadandó épület sorsát is mindig szívében viselte, és minden támadás ellenében megvédte. Nem tűzás, ha azt mondom, hogy a magyar katolikus egyház nagy, sokak szerint szerénységben is egyik legnagyobb huszadik századi alakjának emlékét is hirdetni fogja majd ez az épület.

Kedves Barátaim, ha így körültekintünk, láthatjuk, hogy az épület méreteiben tekintélyes. Mi, akik ismerjük az építkezés történetét, tudjuk, hogy bár méreteiben tekintélyes, megvalósítási költségeit tekintve mértéktartó, sőt, talán példásan takarékosnak is mondható. Mégis, nagyszerű építészeti megoldásaival jól

hirdeti a magyar tervezők és munkások európai színvonalú képességeit. Megjósolható, hála a nagyszerű tervezőknek, talán évszázadokon át kiemelkedő nemzeti kincseink között tarthatjuk majd számon, és velünk együtt az építészettörténeti kézikönyvek.

Most, amikor átadjuk ezt az épületet, joggal érezzük úgy, hogy méltó emléket állítunk ezzel is a keresztény magyar állam millenniumi emlékezetének. Sokat gondolkodtam, mikor Önökhöz készültem, hogy vajon a szokásos köszöntő szavakon és a történelmi visszaemlékezésen túl mi az a gondolat, amelyet illő lenne itt szóba hoznom. És akkor megtudtam, hogy az épületek közötti téren áll három szobor. Talán érdemes néhány szót szentelni ennek, hogy miért éppen ez a három szobor áll itt, Arisztotelész, Szent István és Aquinói Szent Tamás. Ha az ember valamit nem tud, legjobban ha kérdezősködik. Azt mondták a dolog avatói, hogy valószínűleg azért éppen ez a három szobor áll itt, mert az emberi tudást, a magyarságot és a keresztény hagyományt hivatottak jelképezni. Azt is mondták, hogy talán éppen az általános emberi és keresztény bölcsesség, a nemzeti hagyományok képezhetik egy katolikus egyetem oktatásának alapját.

Ha Önök megnézik ezeket a szobrokat közelebbről, akkor Aquinói Szent Tamás szobrának talpázatán található egy idézetet, most csak magyarul fogom elmondani, amely úgy hangzik, a szobron egyébként latinul olvasható, hogy *minden emberi tudomány közül a filozófia tanulmányozása a legtekélyesebb, a legmagasabb rendű, a leghasznosabb és a legkellemesebb*. Ha megengedik, erről mondanék Önöknek néhány szót ennek az épületnek az avatásán. Nyilvánvaló mindannyiunk számára, hogy egy bölcsészettudományi kar éppen ezt az emberi bölcsességet kell hogy tanulmányozza és továbbadja. Ha mélyebben belegondolunk, mindannyian beismerhetjük, hogy az emberi bölcsesség, a filozófia, a humán tudományok fordítják az ember tekintetét az anyagi világ dolgai felől a magasabbrendűnek gondolt és hitt dolgok, erkölcsi értékek irányába. Talán egyetértenelek velem abban, hogy éppen ezek művelése segít bennünket hozzá, hogy jobban megértsük önmagunkat, megtaláljuk helyünket a világban, hogy jobb polgárok, általában véve jobb emberek legyünk. És amikor elolvastam Szent Tamásnak ezt a gondolatát, akkor eszembe jutott Arisztotelész egy gondolata is, ami lényegében valahogy úgy hangzik, hogy az állami közösség az erényes cselekedetek ápolására áll fenn. És éppen az különbözteti meg az államot minden más alkalmi közösségtől, hogy az erényes cselekedetek ápolására jön létre.

A katolikus egyetemről mint a katolikus egyház szellemi felügyelete alatt álló intézménytől, de magától a katolikus egyháztól, sőt az összes történelmi egyháztól is a kormány éppen ezen a téren kéri a segítséget. Erejükhöz mérten, évszázados tapasztalatukkal járuljanak hozzá a legmagasabb, a leghasznosabb, és legkellemesebb tudományok műveléséhez, ezen keresztül a szellemi és erkölcsi értékek terjesztéséhez, és ezeken keresztül egy, az erényes cselekedetek ápolására fennálló Magyarország létrehozásához. Ezzel járulhatnak hozzá a mindannyiunk számára emberibb élet megvalósításához. Mindebből jól látható, hogy az egyetemnek az oktatáson kívül az erényes életre való nevelés területén is van határozott küldetése.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, Mélyen Tisztelt Bíboros Úr, Tisztelt Érsek Úr!

Egyetemet építeni, mindannyian tudjuk, hasznos dolog. Hasznos, mert hisszük, hogy a műveltség és a tudás által egyre

többen élhetünk teljes és boldog életet. Hiszük, hogy nekünk is jó, hogyha művelt és tehetséges nemzedékek jönnek utánunk. Abban is hiszünk, hogy az ő utánuk jövőknek, vagyis a mi unokáinknak is jobb lesz, ha egy ilyen nemzedéktől tanulják majd az életet. Azt is látjuk azonban, mióta Magyarország szabad ország, és a szabad világra is kinyitotta a kapuit, és saját tapasztalatokat szerezhetünk, hogy miféle viták zajlanak az élet komoly dolgairól a nagyvilágban. Hallunk véleményeket értéktelen tudományról, szintelen-szagtalan szakértelemről, láttuk a hit- és erkölcsmentes oktatást, a méltóságától megfosztott nevelést, és bizony szomorú, de látni a világban lassan ön- és közveszélyessé váló tudományt is. Nyilvánvaló, hogy mi nem efelé törekszünk.

Amikor Magyarországon a törvények szellemében a többséggel azonos mértékben támogatjuk az egyházi felsőoktatási intézményeket, akkor ezt pontosan annak reményében tesszük, hogy ők a keresztény hagyományok jegyében, oktatási és kulturális munkájukkal hozzájárulhassanak az erényes cselekedetek ápolására és nem pusztán az anyagi javak elosztására fennálló társadalom megalkotásához. Ugyanezt reméli az állam, amikor erejéhez mérten támogatja a bevált erkölcsi értékeket hordozó egyházak tevékenységét is. A kormány, tisztelt Hölgyeim és Uraim, az építkezéshez nyújtott támogatásával ebben az esetben azt is meg akarta mutatni, hogy eddig is és a jövőben is számít az egyházak támogatására az ország közös gondjainak megoldásában. Ezzel Arisztotelész és Aquinói Szent Tamás útmutatását követve talán mindannyiunknak sikerül Szent Istvánnak az országot gyarapító és egyházat támogató életművéhez is hűnek maradni.

Kívánom Önöknek, hogy egyetemük érdemelje ki az ország polgárainak és a jövő nemzedékeinek maradéktalan elismerését.

